

**YETENEK
TESTLİ
EĞİTİM**
ve
**«YETENEKLİ*
SINAV
UZMANLARI**

ali s. gitmez

**Yetenek Testleri
Uygulaması**

Önce "bir "lüks" olarak girdi ülkemize yetenek testleri. Amerika'dan dönen eğitilmişlerin görgülerini, yerli eğitimcilerden üstünlüklerini göstermelerini sağlamak için. Böylece, birçok Amerika görmüş doktoralı eğitimcinin mesleği arasına girdi "testçilik". Sonra bu yüksek nitelikli insan gücünün değerlendirilmesi için testler çevrildi. dilimize Batı'dan. Ve ülkemiz bir test uygulama alanına döndü.

Bu oluşum, kendiliğinden gelişen bir durum değildi. Okul sayıları çoğalmış, bazı okullara "seçme sınavı" ile öğrenci alınması zorunlu olmuştu. Bir seçici, ayırıcı araca gerek vardı. Bu belli okullara, belli zihinsel güçte, belli bilgi aşamasında kimseler alınmalıydı; bu da ancak "testler" yoluyla yapılabilirdi. Testler gerekliydi, Batı'dan çevrildi yada uyarlandı, geliştirici test uzmanı gerekliydi, Batı'da öğrenim görmüş yüksek nitelikli eğitimciler bulundu. Artık büyük yanlışlıklar yapmadan ve "nesnel ko-

şullar altında" uygulanan testlerle, gerçek ve güvenilir seçim yapılabileceği kanısı yerleşmişti.

Yetenek testlerinin üniversite seçme sınavlarında kullanılması ise, testleri öğretimin bir parçası durumuna getirdi. O kadar ki, yetenek testlerinin seçme sınavlarındaki ağırlığı, % 50 yöresinde dolaştı. Büyük olanaklara sahip geniş çevreden gelen öğrencilerle sınırlı olanaklardan gelenler arasında eşitsiz sınav koşulu yaratan "bilgi testleri" karşısında, eşitliği sağlayacağı varsayılan yetenek testlerinin ağırlığı, her yıl artış gösterme eğilimindedir. İyi niyetli ilgililer, "ancak bu yolla halk çocuklarının, fakir Anadolu insanının üniversitelere girme şansını artırabileceğini" söylemekte. Çünkü, bilgi testleri, çevresel olumsuz etkilerden dolayı, büyük kentler dışındaki adayların aleyhinde sonuç verirken, öğrencinin gizilgücünü, doğuşsal yeteneğini ölçen yetenek testleri, "nesnel" bir ölçme yapacaktır.

Bir ölçüde, akılcı bir yol bu. Bölgeler ve köyle kent arasındaki olanak farkı büyük olan ülkemizde böyle bir düşünce, son derece gerçekçi ve "halkçı"dır da. Bu yüzden, ülkemizde kısa zamanda bir "test endüstrisi"nin geliştiği, Batı kaynaklı ve Batı kopyası yetenek testlerinin piyasayı kapladığı görüldü. "Sınav kazandıran" test kitapları ile dolup taşı kitap pazarları.

**"Yetenekli" Sınav
Uzmanları Çoğalıyor**

Bilinen tek niteliği ve katkısı diploma vermek olan üniversitelere girebilmek, bir diploma sahibi olabilmek için "yetenekli" olmak zorunda kalan insan sayısı her yıl artmakta. Büyük bir yarış var diploma için ve bu yarış kazanmada yetenek testi çok önemli ağırlık taşımakta, öyle ki, % 50'yi aşan ağırlığı ile, yetenek testi, diplomaya aday olmada en büyük etken durumundadır. Seçme sınavını kazanmak, okulda başarılı olmak yada bir şeyler öğrenmekten çok, yüksek yetenek puanı almaya bağlı. Fen yada sosyal bilimlerin ağırlığı % 30-40 yöresinde iken, yetenek puanının % 50'nin üstündeki ağırlığı,

"yetenekli" olmanın önemini açıklar niteliktedir.

Bazı noktalardaki gelişmeyi de gözönüne almak gerekir. Önce, son birkaç yılın giriş puanlarında tavana yaklaşma görülmekte. Yani, sınava giren gençlerin puan başarıları yükselmekte. Bu, ya eğitim sistemimizin daha etkili olmaya, daha iyi öğretmeye başladığını, yada gençlerimizin "sınav uzmanı" olmaya başladığını kanıtlar. Sınav kazanmanın yollarını öğretme, bir bakıma eğitim sistemimizin amacı olmakta. Sonra, 1950 ve 1960 lardaki testlerle karşılaştırılırsa, günümüzde yetenek testlerinin çok daha güç, karmaşık ve nitelikli olduğu görülüyor. Bu testler, yılların test geleceği olan Batı'daki testlerle eşdeğer durumda. Yine de, gençlerimiz bu testlerden yüksek puanlar almakta, bu güç testleri çözebilmektedir. Gençlerimiz belki üretime dönük bir eğitim alamamakta, ama test çözümü, sınav uzmanlığı konusunda gereğinden, iyi yetişmektedir.

Yani, günümüz gençleri yalnız daha yüksek puan almamakta, ayrıca daha güç yetenek sorunlarını da çözebilmektedir. Her yıl üniversiteye başvuran kimşenin, bir yıl öncekinden daha yüksek puan alması ancak yine de diploma adayı olamaması bundan.

Görülen, sınav uzmanlığının yaygınlaştığı, yetenek testlerinin gittikçe daha çok çözüldüğü. Piyasadaki "sınav kazandıran" ve çoğunluk "yetenek testlerinde çözüm taktiği" veren kitaplarla, yaygınlaşan "test endüstrisi" bunda ana etkindir. Üretime dönük olmayı bir türlü başaramayan eğitim sistemimiz, sınav uzmanlığına neden olabilmekte.

Eğitim çıkmazımızla sorumlularımızın önemli bir sorunu bu. Sayıca kabarıp fakat nitelikçe düşük lise bitirenlerin yüksek öğretime yerleştirilmesi zorunluluğu "günübirliğine" karar örneği olarak test kullanımını gerektirmektedir. Bu testlerde denge hızla büyük kent adaylarına yardım edecek biçimde kaydığını gören "iyi niyetli" sorumlu ise, daha nesnel olduğunu sandığı "yetenek testi" aracılığına başvurma çaresizliğinde. Ne birincisi, ne de ikincisi doğrudur. İki yanlışın bir arada uygulanması ise altından

kalkılmaz, düzeltilemez sorunlar yaratmakta.

Gözlemler ve uzun dönemli çalışmalar, yetenek testlerinin "nesneliliği" konusunda hiç de iyimser sonuçlar vermemektedir. Geçmişteki yetenek testleri deneyimleri ile toplumsal-kültürel ortam koşulları, yetenek testlerinden alınan puanlarda ana belirleyici durumunda. Sınırlı çevre koşullarından gelen ve test deneyimi olmayan kimseler zihinsel gücü ne derece olursa olsun, tersi durumundaki bir kimseye göre düşük puan alacaktır yetenek testlerinde. Bu gerçekten çıkarak, son yılların "sınav kazandıran" dersaneleri ile kitapları büyük ilgi toplamaktadır.

Özellikle çok farklı sosyo-ekonomik ortamdaki gelen gençler açısından, "yetenek testleri" eğer birşey ölçüyorsa, o da zeka değil fakat deneyim ve alışkanlık. Verilen yetenek testine benzer problemlerle daha önce karşılaşmış, onlarla alıştırmalar yapmış kimseler, yetenek dereceleri ne olursa olsun, bu tür testlerde başarılı olmaktadır. Bunun tersi, sonraki başarıları ile kanıtlandığı yeteneği ne derece fazla olursa olsun, bu tür testlerle alıştırmalar yapmayan, bu testlerle deneyimi olmayan kimse de, bu testlerde, yeteneğini gösterecek düzeye hiçbir zaman erişmemektedir. Bu nedenle, yetenek testleri sonuçları, bir kimsenin yeteneğini, gelecekte ne derece başarılı olacağını tahmin etmekten çok, bu testlere ne derece yakınlığı olduğunu göstermektedir. Yani, bu testlere göre "yetenekli" olmanın en önemli koşulu, "bu testlere benzer testlerle deneyimi olmak, çok sayıda test sorusu ile önceden karşı karşıya gelmek" olmaktadır.

İnsanları "yetenekli" kılan, onlara "sınav kazandıran" bir piyasa kitabı, "yetenekli" olmadaki taktiklerden birini vurgularken, yetenek testlerinin bu işlevini çok iyi açıklıyor: "... dikkatli ve akıllı bir test alıcısı hakkında hiç bilgi sahibi olmadığı konularda bile şans payının çok üzerinde bir puanı alabilir, alabilmedir." tşin umut kırıcı yanı, test taktiği öğretme amacını güden bu çabalar, gerçekten de sonuç vermekte; taktiği iyi al-

mış kimseler, "hakkında hiç bilgi sahibi olmadığı konulardan aldığı yüksek puanla (ve yüksek yetenekle) istedikleri öğrenim dalını seçebilmektedir. Böylece de, yüksek öğrenim kurumları, test cambazlığını iyi kavramış "yetenekli" öğrencilerle dolup taşmaktadır.

Ülkemiz, konusunu bilmeden "yetenekli" olan, olabilen insanların yetiştirildiği bir aşamada bu yüzden. Eğitim sistemi de, üretime değil fakat yer kapabilmek için "yetenekli" olmak zorunda olan ezberci kimseler yetiştirmeye yönelik.

Zeka ve Zeka Testleri Gerçeği

Zekanın anlamını en iyi veren şu tanım gibi: "zeka, zeka testlerinin verdiği bir sonuçtur." Bu tanımlama, bugün de en çok geçerli bir tanımlama, gerçeği de en doğru biçimde yansıtır. Gerçekten de zeka, bireyin varolan yeteneği değil, bir ölçü aracından aldığı derecenin ifadesidir. Bugünkü eğitim sistemindeki anlamı da tümüyle bu sınırlama içindedir.

Seçme sınavlarında, çevre etkisiyle bilgi-başarı yönünde farklılaşmış bireylerin "gerçek" gizilgüçlerini (zekalarını) nesnel olarak değerlendirmek amacıyla "yetenek testleri"ne başvurulması, yaygın bir uygulamadır. Çoğu durumlarda ise, bireyleri ayırmada tek ölçüt durumunda yetenek başarısı. Oysa, günümüzde henüz "zeka"nın ne olduğu tam anlamıyla bilinmediği gibi, bu bilinmeyen niteliğin ölçülmesi de açıklığa kavuşturulmamış durumda. Ne var ki, yetenek testlerinin bireyin düşünme gücünü, gelecek öğrenme gücünü ölçmek yerine, onun öğrenilmiş çözüm alışkanlıklarını ölçmekte. Tıpkı, "başarı testleri"nin, öğrenilmiş konuların öğrenilme derecesini ölçmesi gibi. Aslında, son veriler göstermektedir ki, zeka, bireyin doğuştan getirdiği bir "tanrı vergisi" olmaktan çok, doğuşsal bir kısım özelliklerin çevrede biçimlenmesi, çevreye etkili bir uyum yapmada kullanılmasıdır. Bireyde, başkalarından farklı bir zihinsel güç belki vardır; ancak bu belli deneyimlerle, belli alıştırmalarla gerçeklik kazanır. Öğrenme, yeteneğin belirmesi

ve gelişmesinde ön koşul durumundadır.

Öte yandan, 1920'lerde olduğu gibi, zekanın tek bir nitelik olduğu, insanların bu niteliğe göre "zeki", "orta zekalı" ya da "geri zekalı" olduğu da bugün benimsenmemektedir. Dolayısıyla, zekayı ölçen tek bir ölçü aracı da, zeka derecesini gösteren tek bir değer de söz konusu değil. Genel anlamda zeka, çok çeşitli yeteneklerden oluşan bir "toplam" özelliğidir ve sözkonusu bu yetenekler her bireyde değişik ölçülerde bulunur. Bazı kimselerde bazı yetenekler daha çok fakat öbürleri daha az, bazılarında da başka yetenekler daha çok fakat öbürleri daha az gelişmiştir. Bu yüzden, yetenek testlerinin gerçekten de zeka gizilgücünü çevreden bağımsız olarak ölçtüğü varsayılabilir, bu ölçü araçlarında hangi yeteneklerin ve ne için, ne oranda örneklediği de çok ayrı bir sorun getirir. Bu çözümlenmeyince de, yetenek testi uygulaması anlamsızlaşır.

Kaldı ki, yetenek testi geliştiriminin temelinde yatan bir "standartlaştırma" sorunu da var. Seçmede kullanılan yetenek testi soruları, belli kültürel-toplumsal değişkenlere göre öndenmeden geçirilip, geçerlikleri saptandıktan sonra "standart test" niteliği kazanır. Eğer bir ölçü aracı olacaksa, testlerin bu aşamadan geçmesi, "norm"larının saptanması, geçerliklerini kanıtlanması gerekir. "Test endüstrisi", inandırıcılığını bu uygulamadan almıştır ABD'de. Test aldatmacası, bu "bilimsel" örtüsü arkasında istenen seçme işlevinde, kullanılır. Bu olmazsa, aldatmaca işlevinde bile kullanılmaz, kullanılamaz. Kentsoyluluğun bilimsel inandırıcılığı, inandırma çabası, bu noktada kesindir; inandırmak zorundadır, bilimsel konutla desteklemek gereksinimi duyar.

Şu da var: Yeteneğin "uyum gücü" biçiminde özetlenen bir tanımınca, çeşitli türden problemleri çözebilen insanı, bilimsel olmasa da, "yetenekli" olarak görmek olasıdır. Başka ölçünün bulunmadığı durumlarda bu ayırımı katılabilmektedir. Ancak, bu seçime katılan insanların tümü aynı ortamdaki (aile, toplum, okul) gelmeleri koşu-

luyla. Çevrenin farklılaşması, bilgi kaynaklarının farklılaşması, "eşitsizlerin katıldığı yarış" durumuna getirir seçme sınavlarını. Hele bir de "test taktikleri"ni yıllarca özümleyerek gelenlerle, testle ilk kez karşılaşanları yarıştırsanız, işte bu, "seçkinlerin seçkinleşmesi" diyebileceğimiz "elitist" bir eğitim düzenidir.

Özetlersek, bir kez, zekanın ne olduğu açıklık kazanmış değil, sonra, yetenek testlerinin neyi ölçtüğü belli değil, daha sonra ölçülen zekanın ve ölçü aracının niteliği belli olsa bile, ölçü aracının oluşturulmasında (ki bu, meslek dilinde "aracın güvenilirliği ve geçerliliği" deyimiyle özetlenir) gereken kurallar yerine getirilmemektedir. Bu bilinmezlik ve bilimsizlik içinde biz, yetenek testlerini, geleceği kuracak insanları seçmede kullanmakta, bu seçimi kazananlara da "yetenekli" ayıbını yakıştırmaktayız.

Oysa, yetenek testlerinden alınan sonuçlar, öğrenilmiş çözüm yolları, deneyimler ve alıştırmalara bağlı. Aynı deneyim ve alıştırtma ortamından gelmeyenlerin yanyana aynı araçla yarışmaları, "eşitsizlerin eşite yakın koşullarda" yarışması durumudur. Test ortamını ne derece eşit kılarırsanız kılın, "eşitsiz koşullardan, farklı deneyimlerden gelen kimseleri aynı değerlendirmeye karşılaştırmak akla aykırı, bilime aykırı ve "göstermelik" test gerçeğine aykırıdır. Varolan yetenek testleri, ancak aynı yada benzer çevre koşullarından, toplumsal-kültürel ortamdan gelen kimseler için belli-belirsiz bir ayırım yapabilmekte. O da, henüz tam kesin olmayan bir ayırım, zorunlu bir ayırım. Farklı yön ve derecelerde koşullanmış, alıştırtılmış zihinleri aynı ölçek yoluyla karşılaştırtmak, çevre etkisini yadsımak, hiçe saymaktır. Çünkü yetenek, geniş ölçüde, alıştırtmadır, deneyimdir, öğrenilmiş çözüm yollarından bileşim yapmaktır.

Sınıflı Toplumlarda
yetenek Testleri

Ülkemizde uygulanma olanaksızlığı bir yana, yetenek testle-

rinin Batı'daki uygulamasının da gerçek ve yansız bir seçim amacını güttüğü kuşku. Sınıflı toplumlarda zekanın doğuştan getirilen bir nitelik olduğu vurgulanması, varolan "elitist" sistemin korunmasını amaçlamaktadır. ABD'de istatistik biliminin saptırıcı kullanım yerlerinden birisi de, zeka ile ekonomik başarı arasındaki yüksek bağıntıyı sağlayan çalışmalardır. İyi eğitim, yüksek kazanç ve toplumsal statü, zekanın göstergeleri olarak sunulmakta; eğitimi de genel olarak hep ekonomik gücü yerinde olanlar elde etmektedir. Böylece, zeka, ekonomik üstünlüğü sağlamada temel nitelik olduğu gibi, bu üstünlüğü başkasına kaptırmamada da ana savunma silahı durumundadır. Bu yolla, biribirinin ayrılmaz parçaları olan iki durumdan biri, öbürünün erdeminin göstermede kullanılıyor.

Doğal olarak, eğitim sisteminin belli ekonomik güçlerin değer yargıları doğrultusunda örgütlendiği, doğduğu gündenberi bu değerler içinde yaşamış kimsenin, bu değerleri, "dışardan" gelen bir kimseden daha üstün başarı ile yansıtacağı gözlerden kaçırılmak zorunda. Kentsoylu değerler sistemi, hem okul programlarında, hem de zihinsel işlevler ölçümünde, kendi değer sisteminde yetiştirilmişlere elbette öncelik tanıyacaktır. "Yetenekli", bu değerler sisteminde, "yeteneksiz" de, bu sistemin dışından gelenlerdir.

Ancak, doğrudan kentsoylu seçimi, toplumsal tepki ve karşıkoyuşla karşılanır öbür kesimlerce. "Test aldatmacası", sistemin yasallaştırılması, karşıkoyuşların önlenmesi amacına yöneliktir. Toplum zekanın doğusallığına, ölçülebilirliğine inandırılır ve bu uğurda bir "psikometri" bilimi geliştirilirse, elitlerin kentsoylular arasından seçilmesi yasallaşır; emekçi şanssızlar, kaderlerine razı olur. Öyle ya, böyle bir "zeka" engeli olmasa, bir toplumsal sınıftan öbürüne geçmenin önu nasıl alınabilirdi? Aslında okullaşma yada eğitim de, kentsoylu değerleri yaratan, belli kentsoylu alışkanlıkları edinmiş bireylere sınıf değiştirme olanağı veren fakat değer sistemi belli bir sınıfın tekelinde bir araçtır.

Görülen odur ki, zeka yada yetenek, başarı yada mesleki statüden pek farklı olmadığından, "zeka bölümü" değişik toplumsal statülere geçmede bir "tâhmin ölççeği" olarak kullanılmaktadır. Ancak bu, zekanın aslında ekonomik başarıda önemli, gerekli olduğunu göstermez, yalnızca, okul başarısı ile ekonomik başarı arasındaki aracılığından dolayı önemlidir. Yani, asıl olan, sınıflaşmayı oluşturmada okul başarısının etken olduğu, okullara seçilmek için de, zeka testlerinin "haklı, adil, yansız bir seçim" için kullanıldığı. Varolan toplumsal kurumların yasallaşmasını savunmada, "bilimsel" bir kapatıcı olarak kullanıldığı. Bu yolla sınıfsal baskının uygulanmasının inandırıcılığı su götürmez. Kaynaklardan eşitsiz yararlanma, sıralamalı bürokratik yapının sürdürülmesi, başka nasıl doğal karşılanabilirdi büyük kesimlerce ?

Kısacası, zeka testleri uygulaması, "herkesin kanun önünde eşit" olduğu-çarpıtmacası inandırıcılığında, sınıfsal yapı ile eşitsiz düzenin sürdürülmesinin "bilimsel" aracı durumunda. Başka türlü, eşit olmayanlar arasında bu derece eşitsiz bir yarış olamazdı.

